

7

Správný druh šílenství

Bylo to týden po mém návratu z Floridy. Seděl jsem v baru v severním Londýně s jedním dobrým přítelem, dokumentaristou Adamem Curtisem, a barvitě mu vyprávěl o Alu Dunlapovi, o jeho portrétech v nadživotní velikosti a o jeho bizarní sbírce soch predátorů.

„Jak se Elaine vyrovnává s tvou novou posedlostí?“ zeptal se mě.

Elaine je moje žena. „No, líbí se jí to,“ řekl jsem. „Jak víš, obvykle se jí mé nejrůznější obsese zdají dost otravné, ale tentokrát ne. Právě naopak – naučil jsem ji, jak provádět test od Boba Harea, a ona díky němu dokázala mezi našimi známými identifikovat pěknou řádku lidí jako psychopaty. Hmm, mám takový dojem, že článek A. A. Gilla o zabití paviána vykazuje jisté...“ udělal jsem dramatickou pauzu a potom temným hlasem pokračoval, „...psychopatické znaky.“

Jmenoval jsem jednoho nebo dva z našich společných známých, o nichž si nyní myslíme, že by mohli být psychopati. Adam vypadal zoufale.

„Kolik času ti zabralo, než ses dostal do rezidence Ala Dunlapa?“ zeptal se.

Pokrčil jsem rameny. „Deset hodin strávených v letadle,“ řekl jsem. „Plus okružní výlet autem do Shubuty v Mississippi, což spolklo dalších 15 nebo 16 hodin.“

„Takže jsi cestoval tisíce mil jen proto, abys mohl zaznamenat šílené aspekty Dunlapovy osobnosti,“ řekl Adam.

Oba jsme se na okamžik odmlčeli.

„Ano,“ řekl jsem.

Pohlédl jsem na Adama. „Ano, přesně tak,“ zopakoval jsem vzdorovitě.

„Jsi jako středověký mnich,“ řekl mi Adam, „vyšívající tapiserii lidského šílenství. Vezmeš kousek šílenství támhle a pak zase onde a pak to nějak pospojuješ dohromady.“

Znovu jsme zmlkli.

„Ne, to se pleteš,“ ohradil jsem se.

(7) Správný druh šílenství

Proč Adam kritizoval můj žurnalistický styl a zpochybňoval tak celý můj projekt?

„Adam už je prostě takový,“ pomyslel jsem si. „Vždycky musí být v opozici. Jestli začne zpochybňovat moje pracovní metody a teze poté, co jsem na tomto příběhu tak dlouho a usilovně pracoval, nebudu ho prostě poslouchat, protože je známý opozičník. Jasně. Pokud začne kritizovat mou práci, nebudu ho prostě poslouchat.“

(Položka č. 16: Neochota přijmout odpovědnost za vlastní jednání – subjekt má pro své chování obvykle nějakou výmluvu, včetně racionalizace a svalování viny na druhé.)

„Děláme to všichni,“ pokračoval Adam ve svých úvahách. „Všichni novináři. Sbíráme různé střípky a vytváříme z nich příběhy. Cestujeme po celém světě, poháněni kupředu nějakým lákadlem, vysedáváme u mnoha lidí v jejich domovech, notesy pohotově připravené, a čekáme, zda se neobjeví nějaký *skvost*. A z oněch drahokamů se nevyhnutelně vyklubou příznaky šílenství – nejkrajnější aspekty osobnosti daného člověka –, iracionální zloba, úzkost, paranoia, narcismus, zkrátka věci, které jsou definovány v DSM jakožto duševní poruchy. Zasvětili jsme tomu naše životy. Víme, že to, co děláme, je dosti podivné, ale nikdo o tom nemluví. Zapomeň na psychopatické výkonné ředitele. Moje otázka zní, co tohle všechno vypovídá o *našem* vlastním zdravém rozumu?“

Podíval jsem se na Adama a zachmuřil se. Přestože jsem si to odmítal přiznat, hluboko uvnitř jsem věděl, že má pravdu. Během posledního roku jsem cestoval do Göteborgu, Broadmooru a na sever New Yorku, Floridy a Mississippi, poháněn svou nutkavou touhou vymýtít ze světa šílenství. Pomyslel jsem na čas strávený s Alem Dunlapem a na můj nejasný pocit zklamání, který se dostavil, kdykoli Al řekl něco *rozumného*. Tak například před naším obědem jsem se jej zeptal na položky číslo 12 a 18 – *Rané problémy s chováním a Mladistvá kriminalita*.

„Řada úspěšných lidí se v mládí bouřila proti svým učitelům a rodičům!“ pobídl jsem ho k co nejotevřenější odpovědi. „Na *tom* přece není nic špatného!“

Jenže on mne převezl: „Ne. Já jsem byl cílevědomé, přemýšlivé dítě. Byl jsem odhodlaný v životě něčeho dosáhnout. Byl jsem hodný chlapec. Ve škole jsem se vždycky snažil vyniknout. Vždycky jsem na sobě tvrdě pracoval. Takové úsilí z vás vysaje všechnu energii. Nemáte už potom čas na hlouposti.“

Kdo je psychopat

„Takže jste se nikdy nedostal do konfliktu se zákonem?“ řekl jsem.

„Ne,“ odpověděl. „A navíc, pamatujte, že mě přijali na West Point. Poslyšte, celá ta věc s těmi psychopaty je podle mě pěkná blbost. Nemůžete být úspěšný, pokud nemáte určité“ – ukázal prstem na svou hlavu – „*kontrolní mechanismy*. Prostě to nejde. Jak byste jinak zvládnul školu? Jak byste prošel svým prvním a druhým zaměstnáním, což je doba, kdy se člověk teprve formuje?“

Byl to velice přesvědčivý argument a já jsem pocítil zklamání, když jej vyslovil. Kromě toho, jeho dar ve výši deseti milionů dolarů Floridské státní univerzity sice mohl vypadat silně narcisticky, ale zároveň to bylo také pěkné gesto. A navíc měl věrnou ženu, se kterou žil v manželství už 41 let. A neslyšel jsem nikde žádné klepy, které by naznačovaly možnost nějakých milostných dobrodružství. To by znamenalo nulové skóre v položkách 17 a 11, *Množství krátkodobých manželských vztahů a Promiskuitní sexuální chování*.

Pochopitelně i ten největší psychopat může v nějaké položce Bobova dotazníku zůstat úplně bez bodu. To, co mě nejvíce šokovalo, byla má vlastní podivná touha jakožto novináře a také jako čerstvě kvalifikovaného vyhledávače psychopatů vidět Ala Dunlapa v *absolutizovaném* vyjádření.

Přemýšlel jsem nad tím, co mi Adam řekl: „*Děláme to všichni. Čekáme, zda se neobjeví nějaký skvost. A z oněch drahokamů se nevyhnutelně vyklubou šílenství.*“ Oba jsme předpokládali, že to novináři dělají instinktivně. Máme své vlastní chápání toho, co dělá dobrý rozhovor, a poslední věc, kterou bychom se přitom zabývali, je to, zda se nejedná o projev nějaké katalogizované duševní poruchy.

Jenže teď jsem náhle začal přemýšlet, zda k tomu někteří novináři nepřistupují právě opačně? Co když někteří z nás došli k závěru, že právě lidé trpící určitou duševní poruchou poskytují ty nejvíce elektrizující rozhovory? Co když tato skupina mazaných žurnalistů vynalezla skryté a důmyslné metody na způsob testu Boba Harea, jak tyto osoby odhalit?

A tak jsem se v následujících dnech začal vypytovat ve svém okolí. Ptal jsem se redaktorů, televizních producentů a uměleckých agentů, kteří mají na starosti vyhledávání zajímavých hostů pro vystoupení v médiích.

A tak jsem se doslechl o ženě jménem Charlotte Scottová.

Charlotte žije ve starobylé, příjemné a docela idylické chalupě se skoseným stropem, situované v Kentu. Když jsem ji přišel navštívit, její

(7) Správný druh šílenství

desetitýdenní mimino spalo v koutě a jemně při tom chrápalo. Byla v té době sice na mateřské, ale i tak mi řekla, že ony dny, kdy ještě pracovala pro televizní produkci, už jsou dávno sečteny. Byla ráda, že je pryč, a tvrdila, že už se tam nikdy nevrátí.

Prozradila mi, že kdysi dávno byla idealistka. Toužila se dostat k novinářině, která dělá kampaně proti společenským zlořádům a bojuje za velké věci, jenže se nějakým řízením osudu ocitla jako asistentka produkce na britském nákupním kanálu bid-up.tv. „To byla opravdu zářná kariéra,“ povzddechla si. Nakonec se jí ale podařilo dostat se do mainstreamové televizní stanice jakožto vyhledávačka hostů pro ten typ televizních programů, kde vystupují rozvětvené rodiny ponořené až po uši do svých dramát a tragédií, jejichž členové na sebe před kamerami a studiovým publikem hystericky křičí. Myslela si, že její staří kamarádi, kteří si dělali legraci z její nové kariéry, jsou obyčejní snobové. Tohle byl žurnalismus pro masy. A kromě toho, v každém pořadu se objevilo nějaké důležité sociální téma. Drogy. Incest. Cizoložství. Převlékání se do šatů opačného pohlaví. A tak podobně. Začala se stýkat se svými kolegy z branže, kterým najednou dávala přednost před starými přáteli ze školy.

„Co vlastně zahrnovala vaše práce?“ zeptal jsem se jí.

„Měli jsme telefonní horkou linku,“ vysvětlila mi Charlotte. „Rodina v krizi, která chtěla vystoupit v televizi, zavolala na náš kontaktní telefon. Mým úkolem bylo zavolat jim zpátky, třeba i opakovaně, v průběhu několika týdnů, a to i když změnili názor a rozhodli se, že v televizi být nechtějí. Show musí pokračovat. Musíte jít pořád dál.“

Řada zaměstnání vyžaduje, abyste vytrvale obvolávali lidi, kteří o vás třeba ani nestojí. Je to velice únavné – „Bylo to doopravdy hrozné,“ řekla mi Charlotte. „Chci říct: kvůli tomu jsem přece nemusela chodit na vysokou!“ –, ale nijak neobvyklé.

Zpočátku ji všechny ty tragédie, kterým musela po telefonu naslouchat, ubíjely a psychicky srážely. Jenže když chcete být dobrým výzkumníkem, musíte být silní a soustředění, a tak si postupně vytvořila způsob, jak se od utrpení svých potenciálních televizních hostů odštíhnout.

„Začali jsme se těm lidem smát,“ vysvětlila mi. „Chechtali jsme se v jednom kuse. Byl to jediný způsob, jak se s tím vyrovnat. Večer jsme si pak chodili sednout do baru a řvali jsme smíchy ještě o něco víc než přes den.“

„Jakým způsobem jste si z nich dělali legraci?“ zeptal jsem se.

Kdo je psychopat

„Vynikající bylo, když měl někdo z nich vadu řeči,“ řekla mi. „Pustili jsme si jejich hlas ze záznamu, shromáždili jsme se kolem reproduktoru a smáli se, až nám tekly slzy.“

Charlotte se brzy „začala cítit úplně oddělená od oné osoby na druhém konci drátu“.

Mnoho lidí se snaží druhé osoby v duchu odlidštit, dehumanizovat – pokouší se najít způsob, jak ze své každodenní práce vytlačit empatii a výčitky svědomí, aby mohli lépe vykonávat svoje zaměstnání. To je také zřejmě důvod, proč po sobě například studenti medicíny z legrace házejí lidskými ostatky.

To, co dělalo z Charlotte skutečně neobvyklý případ, byla jedna brilantní myšlenka, která se jí jednoho dne vylíhla v hlavě. Už na počátku její kariéry jí došlo, že nejlepší hosté pro její show jsou lidé, kteří jsou určitým způsobem šílení. Problém byl v tom, že nebylo snadné to předem zjistit. A pak si jednoho dne uvědomila, že existuje geniálně přímočarý způsob, jak tyto osoby spolehlivě identifikovat. Její metoda sice nebyla ani zdaleka tak sofistikovaná jako dotazník Boba Harea, ale pro její potřeby úplně postačovala. Bylo to takhle: „Zeptala jsem se jich, zda berou nějaké léky, a požádala je o jejich seznam. Pak jsem se podívala na farmakologické internetové stránky, abych zjistila, na co ty léky jsou. Nakonec jsem už jen musela posoudit, zda nejsou až příliš blázniví, než aby mohli vystoupit v televizi, anebo zda jsou šílení právě tak akorát.“

„Právě tak akorát?“ zeptal jsem se.

„Právě tak akorát,“ potvrdila mi Charlotte.

„Co znamená být *příliš* bláznivý?“ zeptal jsem se.

„Schizofrenie,“ odpověděla Charlotte. „Schizofrenie znamenala konečnou. Stejně tak i psychotické epizody. Jestliže brali lithium kvůli psychóze, pak jsme je nemohli zařadit do programu. Nemohli jsme riskovat, že přijdou, vybuchnou a potom se *zabijou*.“ Charlotte se odmlčela. „Na druhou stranu, pokud byl jejich příběh opravdová *bomba* – tím myslím nějakou pořádnou kontroverzi, která by svým nábojem přitáhla spoustu diváků –, potom by museli být opravdu pořádně šílení, abychom jim dali stopku.“

„A co znamená být *šílený právě tak akorát*?“ zeptal jsem se.

„Prozac,“ řekla Charlotte. „Prozac je ideální. Takoví lidé jsou rozrušení. Zeptám se: ‚Proč jste rozčilená?‘, ‚Jsem rozčilená, protože můj manžel mě podvádí, a tak jsem šla k doktorovi a ten mi napsal Prozac.‘ Výborně! V tu chvíli

(7) Správný druh šílenství

vím, že ta žena není zas až v *takové* depresi, ale je dostatečně sklíčená na to, aby s tím šla k doktorovi, takže je nejspíš opravdu rozhozená a rozčilená.“

„Byla jste zklamaná, když se ukázalo, že volající žádné léky nebere?“ zeptal jsem se Charlotte. „Jestliže potenciální host nebral žádné léky, znamenalo to, že nejspíš nebude dostatečně šílený na to, aby byl alespoň trochu zábavný?“

„Přesně tak,“ řekla Charlotte. „Vždycky bylo lepší, když brali aspoň ten Prozac nebo tak něco. Když nebrali žádné léky, pak to obvykle znamenalo, že pro naše potřeby nejsou dost blázniví.“

To byl tedy Charlottin tajný trik. Řekla mi, že neustále přemýšlela, *proč* je jeden druh šílenství lepší než jiný: „Prostě jsem podvědomě dokázala vytušit, kdo by mohl být pro televizi vhodný a kdo ne. Všichni jsme měli tenhle instinkt. *Big Brother. X-Factor. Superstar. Výměna manželek... Výměna manželek* byla obzvlášť složitá, protože v tomhle pořadu si zahrávají s celými rodinami, včetně *děti*. Přivedete nějakého úplně cizího člověka, který pak řve na něčí *děti*. Televizní štáb stráví s takovou rodinou tři týdny, vybere momenty, které jsou dostatečně bláznivé, vystříhá chvilky, které jsou naopak málo šílené, a pak zase odjede.“

Dějiny televizních reality show jsou naneštěstí lemovány mrtvolami lidí, u nichž se ukázalo, že patří do špatné kategorie šílenství. Vezměte si například neobyčejně smutný příběh texaské ženy Kelli McGeeové. Její sestra Deleese se zúčastnila televizní soutěže stanice ABC *Extreme Makeover* (Extrémní proměna). Deleese nebyla nijak zvlášť atraktivní: měla křivé zuby, lehce deformovanou čelist a několik dalších estetických nedostatků. Pořád však měla taktní a ohleduplnou rodinu a lidi jako její sestra Kelli, která jí vždycky říkala, že je hezká. Jenže ona hluboko ve svém nitru věděla, že to tak není, a tak se přihlásila do pořadu *Extreme Makeover* a snila o tom, že se dočká toho, co tato show potenciálním zájemcům slibovala – „profesionální proměnu na způsob pohádkové Popelky“, která „od základu změní její život“. Každý týden procházelo takovouto proměnou před zraky kamer jedno „ošklivé káčátko“. Deleese byla k její velké radosti vybrána a celá rodina s ní odletěla do Los Angeles, kde se měla podrobit chirurgickému zákroku a absolvovat celé natáčení.

Součástí oné show byla vždycky jedna pasáž, kdy se měli členové rodiny vyjádřit na kameru, jak je účinkující ošklivá (samozřejmě ještě před

Kdo je psychopat

proměnou). Smyslem bylo, aby až se jejich ošklivé káčátko konečně objeví jako krásná labuť, byl výsledný dojem ještě dramatictější a plný emocí. Můžeme tak sledovat vyjevené, ohromené a rozradostněné pohledy rodinných příslušníků, kteří byli předtím v rozpacích z šerednosti své blízké a nyní žasnou nad její čerstvě nabytou krásou. Každý soutěžící se pak vrací domů o to více posílen.

U Deleesiny rodiny však nastal problém. Její blízcí si natolik zvykli diplomaticky skrývat své dojmy, aby ani v nejmenším nezranili její city, že vůbec neměli chuť nelichotivě se vyjadřovat o jejím zevnějšku. Tvůrci pořadu je do toho museli doslova nutit. Nakonec zdráhavě přiznali, že Deleese *byla* opravdu ošklivá: „Nikdy jsem si nemyslela, že si můj syn vezme tak ošklivou ženu,“ prohlásila Deleesina tchyně. Také Kelli byla donucena, aby přiznala, jak trapně se cítila, když musela vyrůstat se svou ošklivou sestrou. Chlapci se jí kvůli tomu často posmívali. A tak dále.

Deleese zatím seděla ve vedlejší místnosti, sledovala výpovědi svých blízkých na monitoru a byla čím dál víc v šoku. Pořád se to ale dalo zachránit: pořád mohla získat svou princeznovskou proměnu a stát se krásnou labutí.

O několik hodin později – právě když měla jít Deleese na operační sál – za ní přišel člen produkce a řekl jí, že byla z programu vyřazena. Vedoucí produkce si totiž spočítal, že její rekonvalescence by trvala příliš dlouho a pořad by se tak nestihl odvysílat ve stanoveném plánu.

Deleese propukla v pláč. „Jak se teď mám vrátit domů, když jsem pořád stejně ošklivá, jako když jsem odjížděla?“ křičela. „Měla jsem se vrátit domů *krásná!*“

Asistent produkce jen omluvně pokrčil rameny.

Celá rodina se tedy vrátila zpět do Texasu a všechno se začalo hrotit. Příliš mnoho věcí, které měly zůstat nevyřčené, vyplulo nyní na povrch. Deleese se propadla do deprese.

„Moje rodina, která se přede mnou až dosud o ničem nezmínila, najednou řekla věci, z nichž jsem pochopila, že jsem celou tu dobu měla pravdu a všichni si o mně skrytě mysleli, že jsem zrůda,“ vysvětlovala při soudním procesu proti stanici ABC. Nakonec došlo k tomu, že Kelli, která trpěla bipolární poruchou, cítila za svůj podíl na celé té věci takové výtčtky, že se předávkovala léky ve spojení s alkoholem a následkem otravy zemřela.

(7) Správný druh šílenství

Možná byste si mysleli, že by Charlotte s jejím geniálně jednoduchým tajným trikem spočívajícím v získání seznamu léků měla být vůči takovému riziku imunní a nemělo by se jí stát, aby nechtěně pozvala člověka, který by spadal do špatné kategorie šílenství. To byste se ovšem spletli.

„Jednou jsme dělali show nazvanou *My Boyfriend Is Too Vain* (Můj přítel je příliš ješitný),“ řekla mi. „Snažila jsem se z toho nafoukaného přítele dostat podrobnosti o jeho samolibosti. Tlačila jsem na něj, aby mi toho o sobě řekl co nejvíc. Pořád jen pije koktejly pro kulturisty. Snaží se být jako Charles Atlas. Zařadili jsme ho do programu. Každý se mu smál. O několik dní později mi zavolal a během našeho hovoru si podřízнул zápěstí. Bylo jasné, že trpí závažnou tělesnou dysmorfickou poruchou. Musela jsem s ním čekat na telefonu, než k němu přijela sanitka.“ Charlotte se zachvěla. „Bylo to příšerné,“ řekla.

Když jsem opustil Charlottin dům a zamířil zpátky do Londýna, pomyslel jsem si: „Když se na to tak podívám, přinejmenším si mohu s klidným svědomím říct, že jsem neudělal nic tak špatného, jako jsou věci, kterých se dopustila Charlotte.“